

ҮНДЭСНИЙ ӨӨРИЙН УХАМСРЫН ТӨЛӨВШИЛТӨНД УЛС ТӨРИЙН УХАМСРЫН НӨЛӨӨ

М.Мөнхзул

ХААИС, ЭЗБС, ХААХЭЗТ, дэд профессор

Г.Уянга

ХААИС, ЭЗБС, ХААХЭЗТ, ахлах багш

Хураангуй: Үндэсний ухамсрыг үндэсний өөрийн ухамсартай харьцуулбал үндэсний ухамсар нь тухайн хүнийг нийгэм, улс төрийн түүх, улс төрийн хамтын нийгэмлэг буюу нийгмийн ой санамжийн түвшинд холбох явдал юм. Харин үндэсний өөрийн ухамсар нь нийгэмлэгүүдтэй холбох механик холбоо биш, харин түүнийг хүлээн зөвшөөрдөг ухамсартай хэлбэр юм. Үүнийг үндэстний өмнө хүлээсэн үүрэг хариуцлага гэж үзнэ.

Түлхүүр үг: *Үндэсний өөрийн ухамсар, улс төрийн ухамсар, үндэстэн, угсаатан*

Үндэсний өөрийн ухамсар, улс төрийн ухамсрын харилцан хамаарлын асуудал, мөн зааг ялгааны тухай хэлэлцэх нь маш чухал. Улс төрийн ухамсар ба үндэсний өөрийн ухамсрын гол ялгаа нь соёл ухамсрын асуудалтай холбоотой. Үүнээс үүдэн соёл нь төр үүсэхээс өмнө байсан уу? эсвэл хожим үүссэн үү? гэдэг асуулт гарна. Үндэстний хувьд “иргэний улс төрийн” (өрнөдийн), “угсаатны соёл” (дорнын) хоёр янзын загварыг өөр хооронд нь сөргүүлэн тавих явдлыг онолын болон түүхийн харьцуулан судлах судалгаанд олонтаа шүүмжилж авч үзсэн байдаг. Тиймээс ч аливаа иргэний, улс төрийн, үндэсний өөрийн ухамсрын гол шинж нь “угсаатны”, “хэл шинжлэлийн” шинж төлөв байдаг¹ гэсэн инструменталь хандлага байдаг.

“Үндэсний ухамсар бол тухайн үндэстний хүн нэг бүрийн сэтгэлийг хөндөж чаддаг чавхдас утас мөн билээ. Чингис хаан өөрөө ч гэсэн нийт Монголчуудын үндэсний ухамсрын цөм нь болж байсан бөгөөд одоо ч тийм байна”². Н.Бердяевийн хэлснээр “орос улс түүхэн цаг хугацаандаа цуглуулсан олон үндэстний бөгөөд олон шашинт соёлын ачаа тээшээс хамааран дотоод үндэсний соёлыг ойлгох байдал нь харилцан адилгүй байсан”³ гэжээ. Аливаа улсын соёлын мөн чанар нь үзэл санааны орчин тойрны хил дээр оршдог гэж үзэж болно. “Үндэсний өөрийн ухамсрын судалгаа нь гол төлөв тухайн улсын түүхийн баримт нотолгоон дээр суурилан хийгддэг байна”⁴. Өөрөөр хэлбэл, үндэсний өөрийн ухамсар гэдэг ойлголттой холбоотой асуудлууд нь нарийн төвөгтэй учраас түүхийн баримт чухал. Үндэсний өөрийн ухамсрыг судлахдаа улс үндэстнийхээ түүхэн туршлагыг авч үзэх нь зүйтэй юм. “Түүхэн ухамсар нь улс төрийн соёлын нэг хэсэг нь мэт харагдах боловч илүү нарийвчлан авч үзэхэд түүхэн ухамсар нь улс төрийн ухамсрын зүгээр нэг

¹ Smith.A. *Nationalism and modernism. New-York.,2013. P 276*

² Цэнд-Аюуш.Г. *Улс төрийн ухамсар:түүхэн судалгаа. УБ.,2012. 9 дэх тал*

³ Андерсон.Б. *Нация и национализм. М.,2003. Стр 65*

⁴ Бахтин.М.М. *Творчество Франсуа Раблеи народная культура средневековья и Ренессанса. М.,1965. Стр 7*

бүрэлдэхүүн байгаад зогсохгүй соёлын өв уламжлалын бүхий л өгөгдлүүдийг нэгд нэгэнгүй хөндөж тэдгээрийн төрөлх шинж чанаруудыг тодорхойлж байдаг”⁵ байна.

Улс төрийн тогтворгүй байдал нь үндэсний өөрийн ухамсрын төлөвшилтөнд сөрөг нөлөөтэй байдаг байна. Үндэсний өөрийн ухамсрыг өргөн цар хүрээнд авч үзвэл энэ нь нийгэм, улс төрийн шинэ үзэл санааг тодорхойлох хэрэгцээ шаардлагатай холбоотой юм. Нийгэмд улс төрийн ухамсрыг шинээр тодорхойлох явцад тулгардаг нийтлэг асуудал нь нэгдүгээрт, 1980-аад оны сүүлээс өнөөдрийг хүртэл үргэлжилж буй нийгэм, улс төрийн үзэл санааны зөрчилдөөнт байдал, хоёрдугаарт, улс төрийн уламжлалт үзэл суртал ба үзэл санааны хувьд дэлхийн цар хүрээнд эрчимжиж буй өрнөдийн либерализм хоёрын хоорондох эсрэгцэл юм. Ийм байдал улс төрийн ухамсрын цогц ойлголтыг тогтооход төвөгтэй учраас түүхэн, улс төрийн өнцгөөс асуудлыг нарийвчлан судлах шаардлагатай.

Мөн үндэсний өөрийн ухамсрын эрт, эдүгээгийн түүхэн хэлбэрийн дийлэнх олонхи нь ерөөс үндэсний давуу тал, үндэсний онцгой чанарын үзэл санаатай холбогдож байгаагүй билээ. (Энэ чанар нь цөөн тохиолдолд буюу фашизм болон арьс өнгөөр ялгаварлах үзэлтэй холбоотойгоор илэрч байсан). Дурдаж буй энэ хэсэгт фашизмыг сэргээхтэй холбоотой зүйл огтхон ч үгүй билээ. Харин гол зорилго бол улс төрийн намууд үндэсний эрх ашгаа чиг баримжаа болгосон үзэл баримтлалыг төрийн бодлогын түвшинд тодорхойлох хэрэгтэй. Төрийн ашиг сонирхол нь үндэсний эсвэл эх оронч мэдрэмжийг ашигладаг. Учир нь хүний зорилго нь чиглэлтэй, тэр нь юуны өмнө улс төр ба төр улс лугаа холбогдсон үйл ажиллагааны үндэс нь ашиг сонирхол байдаг. “Ашиг сонирхлыг бодит байдал болгож хувиргахын тулд зохих арга хэрэгслээр бэхжүүлсэн хүний хүсэл зориг ба үйл ажиллагаанд холбогдсон байх ёстой”⁶. Гагцхүү хүсэл зориг, үйл ажиллагаа, арга хэрэгслийн ачаар л ашиг сонирхол практик дээр хэрэгжинэ.

Улс үндэстнээ гэх үзэл нь “ард түмний зохион байгуулалтын шилдэг хэлбэр, бүтээлч соёлын эрчим ба эдийн засгийн сайн сайхан байдлын эх булаг гэж үндэсний төр улсыг хүлээн зөвшөөрдөг ямар нэг ард түмний дийлэнх олонхийн оюун санааны байдал, ухамсрын үйл”⁷-д үндэслэж байдаг ажээ. Мөн үндэсний өөрийн ухамсрыг төлөвшүүлэхэд болон үндэсний мэдрэмжийг сэргээх ба дайчлахад өнгөрсөн ба өнөө үед шашин чухал үүрэг гүйцэтгэсээр ирсэн билээ. Тухайлбал, “исламын шашин нь улс төрийн бодлогыг өөрийн зорилгод ашиглаж, эсвэл түүнд хэрэгсэл болгон ашиглагдаж Ойрхи болон Дундад дорнодод, эдүгээ Дундад ази, Азербайжан болон бусад бүс нутагт үндэсний төр улсаа тогтоон бэхжүүлэх нэгдмэл зорилгоо бэхжүүлэхээр зүтгэж байна”⁸.

“Үндэсний өөрийн ухамсар нь улс төрийн ухамсартай салшгүй холбогдон тухайн үндэстний түүхэн хөгжлийн цаг хугацааг дамжин оршдог”⁹. Тиймээс төрийн үзэл нь тодорхой нэгэн түүхийн үйл явцад үндэсний өөрийн ухамсрыг нь тусгадаг учраас түүхэнд маш чухал үүрэгтэй байсан байна. Улс төрийн ухамсрын үүрэг нь үндэсний төр улсын адилсалын суурь нь болж үндэсний-түүхийн оршихуйн залгамж холбоог таслахгүй байхад оршино. Тиймээс тэрхүү ухамсар нь тухайн түүхийн

⁵ Астафьева.О.Н. Многообразие моделей этнокультурной идентичности в современном информационно-коммуникативном пространстве. Глобализация и перспективы современной цивилизации. М.,2005. Стр 123

⁶ Peirce.C. The fixation of belief. Cambridge.,1877. P42

⁷ Hans.K. The idea of nationalism. New-York.,2005. P13

⁸ Поздняков.Э.А. Улс төрийн философи. УБ.,2005. 297 дахь тал

⁹ Шмаков.В. Закон синархий. Киев.,1994. Стр 34

нөхцөл байдалд үндэстний сүр сүлд болдог. Үндэстний өөрийн ухамсар бол аль нэгэн үндэстний эрх ашгийг илэрхийлэгч төр улс, нам болон улс төрийн бусад холбоодын үзэл санаа, улс төрийн бодлогын үндэс суурь, чиг баримжаа нь байх ёстой.

Тухайн түүхэн үе шатанд үндэстний өөрийн ухамсрыг тодорхойлдог гол зүйл нь “орчин үе”-ийн энгийн нэг ертөнцийг үзэх үзэл биш харин тухайн үндэстэн өнгөрсөн, одоо, ирээдүйгээ бүхэлд нь ухамсарлан ойлгохын илэрхийлэл байсаар ирсэн. Өөрөөр хэлбэл, улс төрийн ухамсар бол үндэстний-түүхийн нэгдмэл байдал буюу хамт туулсан өнгөрсөн үеийн нэгдмэл байдал, одоогийн нэгдэл, ирээдүйн нэгдлүүдийн нийлмэл тусгал юм. Нөгөө талаар түүхэн үйл явцад үндэстний өөрийн ухамсар нь зарим талаар улс төрийн ухамсарт нь оршиж ирсэн байдаг. “Хэрэв үндэстний өөрийн ухамсар нь үндэстний өнгөрсөн цаг үед холбогдолгүй аливаа нэг тусгалыг илэрхийлдэг бол, улс төрийн ухамсар нь үндэстний өөрийн ухамсрын цаг хугацаанд доройтож, сэргэж, улмаар одоо үеийн бодит байдлаас түүхэн ирээдүй рүү дамжин өнгөрдөг төвлөрлийн цэг юм”¹⁰. Өөрөөр хэлбэл, улс төрийн ухамсар нь тухайн түүхэн үед үндэстний төр-түүхийн ухамсрыг тусгагч үндэстний өөрийн ухамсрын цаг хугацаанд объективжсэн хэлбэр юм. “Улс төрийн ухамсар нь улс төрийн бодлогын нэгэн хэсэг болохынхоо хүрээнд дотоод агуулга буюу үндэстний өөрийн ухамсрын харьцангуй хэлбэрийн үнэн байдал, зохистой байдал, жинхэнэ байдал зэргийн өөр өөр түвшнүүдийг илэрхийлдэг”¹¹ байна.

“Коммунизмын задрал нь дэлхий нийтэд зөвхөн эдийн засаг, геополитикийн өөрчлөлт байгаад зогсоогүй, энэ нь улс төрийн ухамсрын өөрчлөлт байсан”¹². Үндэстний өөрийн ухамсар нь өөрийн уг гарлынхаа хувьд оюунлаг шинж чанартай тул түүнийг эрж хайх нь үзэл санааны үйл явц юм. Тиймээс “үзэл санааны өнөөгийн хямрал нь үндэстний өөрийн ухамсрыг тодорхойлдог үндэстний ертөнцийг үзэх үзлийн хямрал гэж нэрлэж болно. Энэ асуудал нь улмаар өнөөгийн үндэстний-түүхийн хамгийн хэцүү бөгөөд таамаглашгүй хүчин зүйл болж байна”¹³. Бүрэн төлөвшөөгүй, төөрөгдсөн үндэстний өөрийн ухамсарт харийн үнэт зүйлс, түүний үзэл санааны томъёоллууд орж ирвэл бас нэгэн шинэ асуудал болох болно. Гэхдээ эдгээр шинэ үнэт зүйлс нь тухайн үндэстний эртний сэтгэлгээ, уламжлалтай хэр зохицох нь бас нэгэн асуудал болон гарч ирж байгаа юм.

Үндэстний үзлийн агуулгад үндэстний мэдрэмж болон үндэстний өөрийн ухамсрын утга санаанууд улс төрийн ухамсрын томъёоллын үг өгүүлбэр болон хувирдаг. Тиймээс “нийгэм дэх үндэстний өөрийн ухамсар дотоод нэгдэлгүй байсан цагт улс төрийн ухамсар бүхэллэг байдлаар үүсэн хөгжихгүй”¹⁴. Өөрөөр хэлбэл, ерөнхий байдлаар бүрэлдэн тогтноогүй ертөнцийг үзэх үзэл тодорхой хэлбэр дүрс бүхий ухамсар болж хувьсаж чадахгүй гэсэн үг. “Нэг талаас үндэстний өөрийн ухамсрыг үндэстний мэдрэмж бүрэлдүүлдэг бол нөгөө талаас улс төрийн ухамсрыг үндэстний өөрийн ухамсар бий болгодог”¹⁵. Энэ байдал нь үндэстний түүхэн дэх улс төрийн өөрчлөлт, төрийн эргэлтэнд чухал үүргийг гүйцэтгэдэг байсан гэсэн үг. Цаг хугацаандаа нийцэх, үзэл баримтлалаа дэлхий нийтийн баримжаатай авч явах нь улс төрийн ухамсрын хөгжлийн зайлшгүй шаардлагатай нөхцөл байдаг. Улмаар үзэл

¹⁰ Мөн тэнд. Стр 232

¹¹ Путилов, С.В. *Русская идея как национальная идея: процесс концептуализации. Русская этнополитология и национальная идея.* М., 2006. Стр 94

¹² Катасонов, В.Н. *Национально-государственная идея России.* Пермь., 1998. Стр 9

¹³ Панарин, А.С. *Стратегическая нестабильность в XXI веке.* М., 2003. Стр 183

¹⁴ Мөн тэнд. Стр 77

¹⁵ Мөн тэнд

санааны тодорхойгүй байдал нь үндэсний өөрийн ухамсарт сөргөөр нөлөөлдөг. Хэрэв “үзэл санааг үндэсний өөрийн ухамсрын үр дагавар хэмээн үзвэл үндэсний өөрийн ухамсрыг улс төрийн ухамсрын гол утга санаа, суурь ойлголт хэмээн ойлгох болно”¹⁶.

“Хэрэв иргэд үзэл санааны төөрөгдөл дунд оршиж байвал үндэсний өөрийн ухамсар нь ямар ч үүрэггүй болж, улс төрийн ухамсрын тодорхойлолтыг боловсруулан гаргах түүхэн үүрэг хариуцлагаасаа ухрахад бэлэн болно”¹⁷. Харин ийм нөхцөл байдал бүрэлдэн бий болох шалтгаан нь нийгэмд үзэл санааны тогтворгүй байдал үүсэхтэй холбоотой. “Үндэсний өөрийн ухамсарт үндэсний түүхийн өмнөх үе шат байхгүй болсон нөхцөлд үндэсний адилсалыг сэргээх боломжгүй. Бид номны нэг хуудсыг тасдан авч хаявал дараагийн хуудсыг ойлгохгүйтэй адилхан”¹⁸. Учир нь түүх өөрөө залгамж холбоо бүхий тасралтгүй үйл явц билээ.

Улс төрийн ухамсар нь үндэстний хамтын өөрийн ухамсрыг төлөвшихөд түлхэц үзүүлж, төрийн бодлогын цар хүрээнд олон нийтийн хүсэл зоригийг тодорхой хэмжээгээр уялдуулан нийцүүлж, үндэсний үнэт зүйлийг нийгэмд бататгаж “Үндэстэн-төр улс, “ард түмний хүслийг” хэрэгжүүлэх замд тохиолдох саад бэрхшээлийн эсрэг олон нийтийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг сэргээдэг”¹⁹ ажээ. Энэхүү дүгнэлт нь үндэсний өөрийн ухамсар нь сэтгэл зүйн байдал буюу үндэсний ердийн ухамсрын түвшнээс онолын ухамсар болж улс төрийн ухамсрын түвшинд хүртлээ хэрэгждэг гэсэн санаа юм. Мөн улс төрийн ухамсар нь үндэсний ашиг сонирхлыг хамгаалахад чиглэгддэг ажээ.

Дүгнэлт

Хүний ухамсарт бүх үйл ажиллагаа итгэл үнэмшилтэй зайлшгүй холбогддог. Үндэсний өөрийн ухамсар зохих үзэл, улс төрийн бодлогын хэлбэрээр илэрнэ. Хэрвээ ийм улс төрийн бодлого болон үзэл санаа байхгүй бол ард түмэндээ үнэнч хайртай байх мэдрэмж, нөгөө л голомтын үнсээ хайрлах, өвгөдийн онгодыг хайрлах, эх орондоо үнэнч байх мэдрэмжээр л хязгаарлагдана. Гэтэл эдгээр нь байгаагаараа нийгмийн хөдөлгөгч хүч болохгүй. Үндэстэн төр улсын ашиг сонирхол бол төрийн амьдрал, үйл ажиллагааны суурь зарчим, гол хууль болж төрийн хүч нь үндэстний оршин тогтнолыг хадгалах зорилгод үйлчлэх ёстой. Харин өнөөгийн нөхцөлд үндэсний өөрийн ухамсар нь иргэний эв нэгдлийг бүрдүүлж, үндэсний сүр сүлдийг сэргээж, нийгмийн бүтээлч үйл ажиллагааг дэмжих гол тулгуур нь болж, үндэстэн хоорондын өрсөлдөөн нь хөгжлийг тэтгэгч, зөрчил нь бүх бололцоо чадварыг дайчлах хүчин нь болж байх ёстой.

Краткий обзор

Сравнивая национальное сознание с национальным самосознанием, национальное сознание заключается в подключении человека к социальной, политической историей, политической общности или к уровню социальной памяти. Но национальное самосознание - это не механическая связь с обществами, а сознательная форма, которая его признает. Это считается ответственность перед нацией.

¹⁶ Катасонов.В.Н. Национально-государственная идея России. Пермь.,1998. Стр 9

¹⁷ Мөн тэнд

¹⁸ Соловьев.В.С. Русская идея. М.,1988. Стр 220

¹⁹ Поздняков.Э.А. Улс төрийн философи. УБ.,2005. 297 дахь тал

Ашигласан ном зохиолууд

- Цэнд-Аюуш.Г. Улс төрийн ухамсар:түүхэн судалгаа. УБ.,2012
- Поздняков.Э.А. Улс төрийн философи. УБ.,2005
- Андерсон.Б. Нация и национализм. М.,2003
- Астафьева.О.Н. Многообразие моделей этнокультурной идентичности в современном информационно-коммуникативном пространстве. Глобализация и перспективы современной цивилизации. М.,2005
- Бахтин.М.М. Творчество Франсуа Раблеи народная культура средневековья и Ренессанса. М.,1965
- Катасонов.В.Н. Национально-государственная идея России. Пермь.,1998
- Путилов.С.В. Русская идея как национальная идея: процесс концептуализации. Русская этнополитология и национальная идея. М.,2006
- Панарин.А.С. Стратегическая нестабильность в XXI веке. М.,2003
- Соловьев.В.С. Русская идея. М.,1988
- Шмаков.В. Закон синархий. Киев.,1994
- Hans.K. The idea of nationalism. New-York.,2005
- Peirce.C. The fixation of belief. Cambridge.,1877
- Smith.A. Nationalism and modernism. New-York.,2013